

5. Jurgita Šiaučiūnaitė-Verbickienė apie žydų įsikūrimą Lietuvoje ir jų padėtį

Palyginti su kitomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis Lietuvos teritorijoje pirmosios žydų bendruomenės pasirodė vėlai. [...] Tikėtina, kad į regioną vykę žydų pirkliai galėjo užklysti ir į Lietuvą, tačiau iki XIV a. pab. šaltiniuose neminimos nei bendruomenės, nei pavieniui atvykę žydai. Tik 1388 m. Vytautas, pritaikęs kitų Europos valstybių patirtį, suteikė pirmąją privilegiją tuo metu jau veikusiai Brastos bendruomenei, po metų privilegiją gavo ir Gardino žydai - tai pirmosios žydų bendruomenės LDK. [...]

Privilegija, suteikta visai LDK žydų bendruomenei (visuotinė) ar viename mieste įsikūrusiems žydams (lokalių), buvo svarbiausias teisinis dokumentas. Juo įteisinta bendruomenė, numatytos teisės ir pareigos, galimybė išpažinti judaizmą, statyti ir išlaikyti sinagogas, įrengti kapines. Visuotinės privilegijos formavo valstybės teritorijoje gyvenančios bendruomenės teisinę padėtį, į jas buvo atsižvelgiama suteikiant lokalias privilegijas. Šiose dažnai buvo įrašomi visuotinių privilegijų straipsniai, taip įtvirtinamas jų galiojimas konkrečiam miesto žydams. Bendruomenėms suteiktos privilegijos greta bendrųjų nuostatų reglamentavo žydų ir miesto ar jo savininko santykius, aptarė žydų ūkinės veiklos galimybes, nustatė bendruomenei skiriamus miesto mokesčius bei prievoles, apibrėžė žydų gyvenamąją erdvę mieste. Taigi, pagrindinis visuotinių ir lokaliųjų privilegijų tikslas buvo ne nustatyti tarpusavio santykius bendruomenėje, bet aptarti žydų ir krikščionių sambūvį, konfliktų sprendimo būdus. Visuotines privilegijas teikė ir tvirtino didysis kunigaikštis, jis kaip valstybinių miestų savininkas teikė ir lokalias privilegijas karališkųjų miestų žydams; privačiuose miestuose įsikūrusios bendruomenės vadovavosi bajoro - miesto savininko - suteiktimi. [...]

Didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegija yra pirmoji visuotinė, ja buvo leista žydams grįžti į LDK (1495 m. juos išvijo pats Aleksandras) ir įsikurti miestuose, kuriuose gyveno. Tai itin svarbi žydų gyvenimą valstybėje legalizavusi privilegija. LDK žydams didieji kunigaikščiai yra suteikę apie 10 visuotinių privilegijų, 1646 m. Vladislovas Vaza suteikė paskutinę. [...] Privilegijos suteikimas ar galiojančios papildymas buvo pakitusių socialinių santykių atgarsis. Tobulėjant LDK teisinei sistemai, kintant visuomenės poreikiams Vytauto Didžiojo privilegijai liko tik simbolinė reikšmė. Vytauto privilegija žydams vertintina kaip pirmasis

rašytinis ir ilgiausiai galiojęs teisynas Lietuvos istorijoje, ji yra pirmasis žydų bendruomenės gyvavimą LDK patvirtinantis šaltinis.

Larisa Lempertienė, Jurgita Šiaučiūnaitė-Verbickienė, *Žydai Lietuvoje: istorija, kultūra, paveldas*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 47, 51–52.